

علل مهاجرت روستاییان در استان همدان (شهرستان ملایر بخش جوکار)

حشمت‌الله سعدی (دانشیار ترویج کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، نویسندهٔ مسؤول)

hsaadi48@yahoo.com

مهندس لیلا بهرامی (کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان)

جواد افشار کهن (دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان)

چکیده

مهاجرت روستاییان به شهرها یکی از مسایل مهم کشورها در شرایط کنونی است. در این پژوهش، دلایل مهاجرت روستاییان به شهرها در بخش جوکار شهرستان ملایر در استان همدان مورد بررسی قرار گرفته است. تحقیق حاضر از نوع پیمایشی است و جامعه آماری آن، مجموعه افرادی هستند که از روستای خود مهاجرت کرده و در مناطق مختلف کشور ساکن شده‌اند، از این تعداد ۱۸۰ نفر سرپرست خانوار بر اساس فرمول‌های نمونه‌گیری به عنوان نمونه، انتخاب و داده‌های لازم از آن‌ها گردآوری شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای است که روایی و پایایی آن مورد بررسی قرار گرفته و تأیید شده است. نتایج این تحقیق نشان داده است که پنج عامل کلیدی گرایش به تغییر سبک زندگی، عوامل طبیعی، عوامل رفاهی و فرهنگی، عوامل اقتصادی و عوامل امنیتی بر مهاجرت تأثیر گذاشته‌اند. این عوامل در مجموع ۵۵ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: مهاجرت، سبک زندگی، همدان، جامعه روستایی.

۱. مقدمه

رشد جمعیت، حرکت‌های مداوم و وسیع مردم از مناطق محروم به کانون‌های خدمات و قطب‌های رشد و پیامدها و مسایل حاصل از آن از عمده‌ترین مشکلات زندگی در عصر حاضر است. به این تحرک مکانی در اصطلاح مهاجرت می‌گویند. به دلیل ماهیت مهاجرت و این‌که پدیده‌ای بین رشته‌ای است، صاحب‌نظران مختلف بنا به حوزه تخصصی و زمینه کاری خود، تعاریف متعددی از آن عرضه کرده‌اند. در لغت‌نامه جمعیت‌شناسی، در تعریف مهاجرت

آورده‌اند که «مهاجرت شکلی از تحرک جغرافیایی یا مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد» (امانی و دیگران، ۱۳۵۱: ۷۱). مهاجرت پدیده جدیدی نیست و ریشه در تاریخ دارد. انسان اولیه همیشه برای به دست آوردن غذا از یک نقطه به نقطه‌ای دیگر در حرکت بوده است.

یکی بارزترین مصادیق مهاجرت، مهاجرت مردم روستا به شهرهاست. مهاجرت یکی از مؤثرترین عوامل در شکل‌گیری تحولات جدید در مباحث روستایی است (گرای^۱، ۲۰۰۸). این پدیده در صورت عدم مدیریت صحیح، عواقب بسیار ناپسندی از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به دنبال دارد. خالی‌شدن روستاها از نیروی انسانی، انباشته‌شدن جمعیت در شهرها، و به دنبال آن کمبود تولیدات کشاورزی و وابستگی اقتصادی کشور به سایر کشورها در کنار افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی در شهرها تنها بخشی از پیامدهای مهاجرت از روستا به شهر است (عباسی، ۱۳۷۳: ۱۳).

مهاجرت روستاییان به شهرها پدیده‌ای گزینشی است (اوبرای، ۱۳۷۰: ۸۲) و به دلیل این‌که بیشتر مورد توجه جوانان است، در روند توسعه اقتصادی- اجتماعی جامعه روستایی اهمیت بسیاری دارد. بررسی مهاجران وارد شده برحسب گروه‌های سنی و جنس در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ نشان می‌دهد که بیشترین افزایش مربوط به گروه‌های سنی ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ ساله به-ویژه در پسران و مردان بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). به نظر می‌رسد افزایش تعداد جمعیت جوان در افزایش حجم مهاجران جوان بی‌تأثیر نبوده است، مهم‌ترین اثر مهاجرت، خروج نیروی انسانی از بخش کشاورزی و ورود آن به عرصه‌ای است که اساساً در آن هیچ-گونه تخصصی ندارد. این مسأله می‌تواند جامعه مبدأ و مقصد را دچار بحران کند (لیو^۲، ۲۰۰۸). بر این اساس بسیاری از کشورها در صدد مدیریت و کنترل این پدیده هستند. با وجود این‌که در برخی از کشورها پدیده مهاجرت روند معکوس به خود گرفته است، حتی در چنین شرایطی از اهمیت آن کاسته نشده است (لیو^۳، ۲۰۰۷).

1. Gray
2. liu
3. Laoire

۲. مبانی نظری تحقیق

۲.۱. وضعیت مهاجرت در ایران

براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵، ۶۸/۵ درصد جمعیت کشور شهرنشین بوده است. پیش‌بینی جمعیت برنامه چهارم توسعه، جمعیت شهرنشین کشور را در سال ۱۳۸۵ برابر ۶۷/۵ درصد برآورد کرده بود. به این ترتیب رشد جمعیت شهری بیش از آنچه برآورد می‌شد، افزایش یافته است. این پدیده خود بر مهاجرت مردم روستا به شهرها تأثیر جدی گذاشته است. براساس نتایج سرشماری‌های نفوس و مسکن در فاصله سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵، ۱۱۷۸۳۷۷۲ نفر محل اقامت خود را در داخل کشور تغییر داده‌اند، ۴۰/۵۱ درصد در بین استان‌های کشور و ۵۹/۴۹ درصد در داخل استان‌های محل زندگی خود جابه‌جا شده و در جای دیگری سکنی گزیده‌اند.

بررسی مهاجران برحسب منشأ شهری یا روستایی نشان می‌دهد، از مجموع ۱۱۷۸۳۷۷۲ نفر که طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ محل اقامت خود را در داخل کشور تغییر داده‌اند، ۲۸/۸۰ درصد قبلاً ساکن نقاط روستایی بوده‌اند، همچنین از مجموع ۳۳۹۴۰۹۷ نفر که محل اقامت قبلی خود را روستا اعلام کرده‌اند، ۲۳۳۰۰۵۴ نفر (۶۸،۶۵ درصد) به شهر (مهاجران روستا به شهر) و ۱۰۶۴۰۴۳ نفر (۳۱،۳۵ درصد) به سایر نقاط روستایی (مهاجران روستا به روستا) وارد و ساکن شده‌اند.

در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ از مجموع افرادی که در بین استان‌های کشور جابه‌جا شده‌اند، بیشترین تعداد به استان تهران وارد و کمترین آن به استان کهگیلویه و بویراحمد مهاجرت کرده‌اند. بررسی استان‌های کشور از نظر مهاجرپذیری و مهاجرفرستی نشان می‌دهد که ۱۲ استان از ۳۰ استان کشور به ترتیب استان‌های تهران، اصفهان، یزد، مازندران، خراسان رضوی، گلستان، گیلان، قم، بوشهر، سمنان، مرکزی و قزوین مهاجرپذیر بوده‌اند، در حالی که ۱۸ استان دیگر مهاجرفرست بوده‌اند؛ یعنی رقم خالص مهاجرت در آن‌ها منفی است. در بین استان‌های مهاجرفرست به ترتیب استان‌های آذربایجان شرقی، کرمانشاه، خوزستان، همدان، سیستان و بلوچستان، لرستان و کردستان بیش از سایر استان‌ها به سایر نقاط کشور مهاجر فرستاده و کمتر مهاجر پذیرفته‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱- جمعیت میان دوره و مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان های کشور طی دوره ۸۵-۱۳۷۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، سالنامه های آماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۵

شرح	جمعیت میان دوره	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		خالص مهاجرت		خالص مهاجرت ^۱	کل مهاجرت ^۲
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	طی دوره	سالانه		
آذربایجان شرقی	۳۲۶۳۴۹۸	۱۵۸۴۲۳	۳/۳۲	۳۰۲۱۵۷	۶/۳۳	-۱۴۳۷۳۳	-۱۴۳۷۳	-۴/۱۵	۱۳۳
آذربایجان غربی	۳۸۳۸۹۰	۱۲۱۶۲۳	۲/۵۵	۱۴۸۴۴۲	۳/۱۱	-۲۶۸۱۹	-۲۶۸۲	-۱/۰۰	۱۰۱
اردبیل	۱۱۹۸۰۸۳	۷۹۳۳۱	۱/۶۶	۱۳۴۷۲۳	۲/۸۲	-۵۵۳۹۲	-۵۵۳۹	-۴/۶۲	۱۷۹
اصفهان	۳۲۳۱۲۵۶	۲۹۹۹۳۳	۶/۲۸	۲۳۱۳۲۰	۳/۸۵	۶۱۶۲۳	۶۱۶۲	۱/۶۲	۱۲۵
ایلام	۵۱۶۸۳۷	۳۷۲۹۲	۰/۷۸	۴۸۳۲۸	۱/۰۱	-۱۱۱۳۶	-۱۱۱۴	-۲/۱۵	۱۶۶
بوشهر	۸۱۲۹۷۱	۹۱۵۹۶	۱/۹۲	۷۶۰۱۶	۱/۵۹	۱۵۵۸۰	۱۵۵۸	۱/۹۱	۲۰۶
تهران	۱۱۸۸۳۱۶۶	۱۳۳۸۴۰۶	۳۰/۱۳	۸۲۳۳۷۹	۱۷/۲۵	۶۱۵۰۲۷	۶۱۵۰۳	۵/۱۸	۱۹۰
چهارمحال	۸۰۹۵۳۹	۳۸۷۰۵	۱/۰۲	۶۵۶۳۸	۱/۳۷	-۱۶۹۳۳	-۱۶۹۳	-۲/۰۹	۱۴۱
خراسان جنوبی	۵۸۵۹۵۱	۵۰۲۴۴	۱/۰۵	۶۰۳۴۹	۱/۲۷	-۱۰۲۰۵	-۱۰۲۱	-۱/۷۴	۱۸۹
خراسان رضوی	۵۱۵۶۹۱	۳۰۵۳۰۵	۶/۴۰	۲۷۴۴۵۱	۵/۷۵	۳۰۸۵۴	۳۰۸۵	۰/۶۰	۱۱۲
خراسان شمالی	۷۷۲۱۰۹	۵۱۴۸۴	۱/۰۸	۷۶۸۶۵	۱/۶۱	-۲۵۳۸۱	-۲۵۳۸	-۳/۲۹	۱۶۶
خوزستان	۲۰۱۰۸۷۶	۱۷۰۲۵۰	۳/۵۷	۲۷۸۶۶۲	۵/۸۴	-۱۰۸۲۱۲	-۱۰۸۲۱	-۲/۷۰	۱۱۲
زنجان	۹۳۲۱۳۶	۸۰۱۳۲	۱/۶۸	۹۶۰۸۷	۲/۰۱	-۱۵۹۵۵	-۱۵۹۶	-۱/۷۱	۱۸۹
سمنان	۵۲۵۵۹۵	۷۱۷۷۸	۱/۵۰	۶۳۷۱۵	۱/۳۳	۸۰۶۳	۸۰۶	۱/۴۸	۲۴۸
سیستان	۲۰۶۳۱۶۱	۶۶۷۹۲	۱/۴۰	۱۳۸۱۲۴	۲/۸۹	-۷۱۳۳۲	-۷۱۳۳	-۳/۴۶	۹۹
فارس	۲۰۷۶۹۵۷	۱۶۵۶۹۳	۳/۴۷	۱۹۹۵۳۰	۳/۱۸	-۳۳۸۴۶	-۳۳۸۵	-۰/۸۳	۹۰
قزوین	۱۰۵۵۷۲۹	۹۶۷۵۸	۲/۰۳	۹۴۹۳۴	۱/۹۹	۱۸۲۴	۱۸۲	۰/۱۷	۱۸۲
قم	۹۲۹۸۹۱	۱۲۰۶۸۸	۲/۵۳	۹۷۲۸۲	۲/۰۴	۲۳۲۰۶	۲۳۴۱	۲/۴۶	۲۲۹
کردستان	۱۳۹۳۲۷۰	۷۱۴۹۳	۱/۵۰	۱۳۰۳۸۲	۲/۸۳	-۵۸۸۸۹	-۵۸۸۹	-۴/۲۳	۱۳۵
کرمان	۲۳۲۸۳۷۱	۸۷۴۲۷	۱/۸۳	۱۱۲۰۷۱	۲/۳۹	-۲۶۶۲۳	-۲۶۶۴	-۱/۱۴	۸۷
کرمانشاه	۱۸۲۸۹۹۱	۸۰۸۱۹	۱/۶۹	۱۹۹۹۳۷	۳/۱۹	-۱۱۹۱۲۸	-۱۱۹۱۳	-۶/۵۱	۱۵۴
کهگیلویه	۵۸۹۳۲۸	۲۸۶۳۷	۰/۶۰	۳۳۷۵۷	۰/۹۲	-۱۵۱۱۰	-۱۵۱۱	-۲/۵۶	۱۲۳
گلستان	۱۵۲۱۶۸۸	۱۲۵۷۴۲	۲/۶۳	۹۷۶۱۳	۲/۰۴	۲۸۱۲۹	۲۸۱۳	۱/۸۵	۱۴۷
گیلان	۲۳۲۳۳۷۹	۲۰۲۳۸۵	۴/۲۴	۱۷۷۷۰۵	۳/۷۲	۲۴۶۸۰	۲۴۶۸	۱/۰۶	۱۶۴
لرستان	۱۶۵۰۴۸۱	۷۵۱۳۱	۱/۵۷	۱۴۳۹۲۱	۳/۰۱	-۶۸۷۹۰	-۶۸۷۹	-۴/۱۷	۱۳۳
مازندران	۲۷۶۲۲۲۰	۱۹۸۵۲۰	۴/۱۶	۱۶۳۰۷۶	۳/۴۲	۳۵۲۴۴	۳۵۴۴	۱/۲۸	۱۳۱
مرکزی	۱۲۹۰۰۳۵	۱۳۶۶۲۱	۲/۸۶	۱۳۰۳۵۳	۲/۸۳	۶۲۶۸	۶۲۷	۰/۴۹	۲۰۷
هرمزگان	۱۲۳۲۹۱۵	۱۰۳۴۹۲	۲/۱۹	۱۰۷۳۵	۲/۱۹	-۲۴۳	-۲۴	-۰/۰۲	۱۷۰
همدان	۱۶۹۰۶۱۲	۱۰۸۳۴۲	۲/۲۷	۱۹۷۸۴۶	۴/۱۴	-۸۹۵۰۳	-۸۹۵۰	-۵/۲۹	۱۸۱
یزد	۹۰۰۶۱۰	۹۹۷۸۲	۲/۰۹	۶۰۴۲۸	۱/۲۷	۳۳۵۴	۳۹۳۵	۴/۳۷	۱۷۸

(۱) میزان خالص مهاجرت (سالانه)

(۲) میزان کل مهاجرت (طی دوره)

گرچه در بسیاری از مطالعات، دلایل اقتصادی را مهم‌ترین دلیل مهاجرت می‌دانند؛ اما شواهد نشان می‌دهد در مناطق مختلف دلیل مهاجرت متفاوت است و هر یک از عوامل سهم مشخصی را در شکل‌گیری این پدیده ایفا می‌کنند. سبزیان (۱۳۷۴) در بررسی مهاجرت‌های روستایی در استان همدان عامل اصلی مهاجرت‌های روستایی در این استان را انزوای ارتباطی اجتماعی روستاها دانسته است. عقب‌ماندگی شدید و عمومی روستاهای استان نسبت به تحولات سایر مناطق کشور و عدم تحول در زیرساخت‌های اقتصادی - اجتماعی منطقه باعث شده است تا در روستاها نوعی احساس انزوای ارتباطی اجتماعی و متقابلاً گرایش شدیدی برای ترک روستا و پیوستن به شهرها که مرکز اصلی این تحولات هستند، به وجود آید.

۲.۲. بررسی روند مهاجرت روستایی در استان همدان (شهرستان ملایر)

با توجه به جدول شماره (۱) استان همدان در سال ۱۳۷۵ حدود ۱/۷ میلیون نفر جمعیت داشته است. در همین محدوده در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ به ترتیب ۱۰۸۸۰۲۴ و ۱۵۰۵۸۲۶ نفر ساکن بوده‌اند. با توجه به این ارقام، متوسط رشد سالانه جمعیت استان طی سال‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ به ترتیب حدود ۳/۳ و ۱/۲ درصد و در دوره ۲۰ ساله ۷۵-۱۳۵۵ حدود ۲/۲ درصد بوده است که در مقایسه با متوسط رشد جمعیت کشور طی این سال‌ها (۲/۹ درصد) رشد کمتری را نشان می‌دهد که با توجه به نرخ رشد طبیعی استان در میانه دوره (۲/۹ درصد)، همدان استانی مهاجر فرست محسوب می‌شود. بدیهی است با توجه به سالمندی و کاهش باروری جمعیت روستایی، بخشی از تغییرات جمعیتی در مناطق مختلف کشور تحت تأثیر این الگو قرار می‌گیرد؛ اما شواهد و آمار در سطح استان همدان و منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد که تغییر الگوی جمعیتی بیشتر تحت تأثیر مهاجرت بوده است نه کاهش نرخ موالید.

با قبول این فرض که نرخ رشد جمعیت استان و محدوده‌های داخلی آن طی دوره ۱۵ ساله ۱۳۹۰-۱۳۷۵ مانند دهه پیش از آن ثابت داشته باشد، با استفاده از روش ترکیبی پیش‌بینی جمعیت، رشد جمعیت استان و شهرستان‌های آن به تفکیک شهری و روستایی به شرح جدول

(۲-۱) خواهد بود. به این صورت که متوسط رشد سالانه جمعیت شهری استان در انتهای دوره (۸۸-۱۳۸۷)، ۲/۷۱ درصد و متوسط رشد سالانه جمعیت روستایی در انتهای دوره حدود ۰/۱۲- درصد پیش بینی می شود. در مجموع، متوسط رشد سالانه جمعیت استان در انتهای دوره حدود ۱/۵۱ درصد خواهد شد که تغییر جزئی آن نسبت به دهه قبل، ناشی از تغییر وزن جمعیت شهری و روستایی و تحولات ساختاری است (همان منبع).

جدول ۲- رشد جمعیت استان همدان و شهرستان ملایر به تفکیک جوامع شهری و روستایی بین

سالهای ۸۸-۱۳۷۵

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان همدان، اطلاعات آماری سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷

مناطق	ابتدای دوره ۱۳۷۵-۷۶	میانه دوره ۸۴-۱۳۸۳	انتهای دوره ۸۸-۱۳۸۷
استان همدان	۱/۲۵	۱/۴۳	۱/۵۱
شهری	۲/۸۷	۲/۷۹	۲/۷۱
روستایی	-۰/۲۸	-۰/۲۳	-۰/۱۲
شهرستان ملایر	۱/۳۹	۱/۶	۱/۶۶
شهری	۳/۳۴	۳/۲۲	۳/۱
روستایی	-۰/۶۳	-۰/۶۸	-۰/۶۹

۳. پیشینه تحقیق

به دلیل تأثیر بالای مهاجرت در فرآیند توسعه روستایی و نیز اثرات اجتماعی- اقتصادی آن بر جامعه شهری، علل و عوامل آن از جهات مختلف از طرف اندیشمندان مورد بررسی قرار گرفته است. عمده مطالعات انجام شده، علت اصلی مهاجرت را ناشی از عدم تعادل بین مناطق می دانند (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۴۵). استارک^۱ مهاجرت را از منظر محرومیت نسبی در پاسخ به عدم رضایت ناشی از قیاس درآمد فرد و خانوار با میانگین درآمد گروه مرجع و مورد نظر مهاجر (نه همه گروه‌ها) می داند (آردم، ۱۳۸۱: ۱۵). بیلزرو^۲ ضمن تحلیل عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستایی در کشور چین معتقد است مهاجرت برای کسب زندگی بهتر مهم‌ترین دلیل برای مهاجرت‌های روستا- شهری

1. Stark

2. Richard E. Bilsonrow

است. جان. او. اوکوبا^۱ با مطالعات خود بر روی جوامع روستایی در کشورهای آفریقایی مهاجرت را امری اجباری و از روی ناچار قلمداد می‌کند. همچنین آلفردو ای لیس^۲ مهاجرت‌های روستایی در آرژانتین را ناشی از کاهش تولید در جوامع روستایی قلمداد می‌کند (طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۷۱-۷۲). چارنی (۱۹۹۳)، بیشاب (۱۹۷۶)، فیدلی (۱۳۷۳)، تیلور و مارتین (۲۰۰۰)، اندرسون (۲۰۰۲) و جان کوئل و همکاران همگی معتقدند که تفاوت سطح درآمد و رفاه بین مناطق شهری و روستایی، اختلاف بین دستمزدها و فقر روستایی مهم‌ترین علل مهاجرت روستاییان به شهرها محسوب می‌شوند (همان منبع).

همچنین گارسیا^۳ معتقد به علت ناکافی بودن دستمزدهای روستایی و پیشی گرفتن هزینه‌ها به درآمدها، و نیز ویژگی‌های فردی و اجتماعی چون مکان سکونت و ساخت قومی قبیله‌ای، مهاجرت‌های روستا به شهر تشدید یافته‌اند. براون^۴ در سال ۱۹۸۷ در کشور ونزوئلا دلایل مهاجرت روستا به شهر را با تفاوت‌های منطقه‌ای مرتبط می‌داند و معتقد است که سطوح متفاوت توسعه‌یافتگی بین مناطق می‌تواند به ایجاد مهاجرت‌های روستا به شهر؛ یعنی مهاجرت از مناطق کمتر توسعه‌یافته به مناطق توسعه‌یافته‌تر منجر شود (دره زرشکی، ۱۳۸۶: ۵۲-۵۳).

در تأیید این ادعا دین ونک و همکاران^۵ (۱۹۹۳) معتقدند که بیشتر مطالعات مربوط به بررسی دلایل مهاجرت‌های روستا به شهر نشان می‌دهد که مهاجران روستایی از مناطقی که دارای شرایط نامناسبی هستند به مناطقی با شرایط بهینه، مهاجرت می‌کنند. از این منظر ایجاد احساس نارضایتی منجر به مهاجرت روستاییان به شهرها می‌شود، به این منظور مشاهده می‌شود که در خلال سال‌های ۹۰-۱۹۸۹ در آمریکا به طور تقریبی ۱/۵ میلیون سکنه شهرهای کوچک در سن ۱۵ سالگی و بالاتر به شهرهای بزرگ مهاجرت کرده‌اند. در حدود یک سوم این مهاجران درآمد سالانه کمتر از ۵۰۰۰ دلار و بیش از یک پنجم از آن‌ها در سنین ۱۵ تا ۲۹ سالگی قرار داشته‌اند. آن‌ها با تأکید بر مدل‌های سرمایه انسانی معتقدند که مهاجران عمدتاً به مناطق توسعه‌یافته جذب می‌شوند؛ بنابراین وجود منافع

-
1. J. O. Ocooba
 2. Alferdo E. lattes
 3. Garcia
 4. Brown
 5. Deean wenk and et al

اقتصادی و اجتماعی و اصلاح شرایط اقتصادی فرد از مهم‌ترین انگیزه‌های مهاجرت محسوب می‌شود (همان منبع، ۵۳).

هرزوغ^۱ معتقد است که دو عامل کلیدی درآمد و اشتغال بیش از دیگر عوامل بر مهاجرت‌های روستایی تأثیر می‌گذارد. در تحقیقات وی مهاجرت به عنوان جستجوی کار مطرح است. در این مدل فرض می‌شود که افراد به علت کاهش درآمدهای خود و به واسطه هزینه‌های فرصت اقدام به مهاجرت می‌کنند. هرزبرگ معتقد است که سابن^۲ در سال ۱۹۶۴ اولین کسی است که ثابت می‌کند بیکاری افراد احتمال مهاجرت را در مقایسه با افراد دارای کار بیشتر می‌کند (همان منبع: ۵۳-۵۴).

در ایران نیز بسیاری از صاحب‌نظران و محققان، موضوع مهاجرت را بررسی و تحلیل کرده و به نتایج مشابهی دست یافته‌اند. جلالیان در بررسی مهاجرت‌های روستایی شهرستان زنجان از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۱ مهم‌ترین علت‌های مهاجرت روستایی را کمبود آب و زمین، محرومیت و ضعف خدماتی، بیکاری و درآمد اندک می‌داند (جلالیان، ۱۳۸۶: ۸۹). مطالعه زندی (۱۳۷۷) نشان داده است که در نقاطی که فعالیت‌های محرومیت‌زدایی بیشتری صورت گرفته است، نرخ مهاجرت مردم روستایی به شهرها نیز کمتر بوده و برعکس در نقاطی که محرومیت‌زدایی کم صورت گرفته یا اصلاً صورت نگرفته، میزان مهاجرت نیز بیشتر بوده است. بر اساس نتایج تحقیق فتحی (۱۳۷۹) در بین عوامل دافعه بیکاری و مشکلات مالی و اقتصادی با مقدار ۷۲/۳ درصد بیشترین تأثیر را بر مهاجرت داشته است و از میان عوامل جاذبه ارزانی مسکن با مقدار ۳۶/۹ درصد و داشتن خویشاوند با مقدار ۲۶/۳ درصد، بیشترین تأثیر را جذب مهاجرین به اسلامشهر داشته است. از دیدگاه سلیمیان (۱۳۷۳) عمده‌ترین دلیل مهاجرت‌های روستا-شهری، عوامل اقتصادی (فقر و بیکاری) بوده که ناشی از محیط طبیعی نامساعد و ضعف تکنیک و سرمایه و عدم برنامه‌ریزی صحیح دولت بوده است. آردم (۱۳۸۴) در تحقیقی در ایل گورک شهرستان بوکان، عدم تنوع فعالیت‌های اقتصادی و به‌ویژه رکود صنایع کوچک و خانگی و به‌ویژه قالی-بافی را علت اصلی مهاجرت روستاییان منطقه می‌داند. دره زرشکی (۱۳۸۶) در تحقیقی عوامل مؤثر بر مهاجرت را در شهرستان کرمانشاه بررسی و مطالعه کرده و به این نتیجه رسیده که مهاجرت امری

1. Herzog
2. Saban

گزینشی است و با سن، سطح تحصیلات، تعداد رفت و آمد به شهر، روابط بین فردی، میزان اختلافات خانوادگی و ساختار خانواده ارتباط بسیار دارد. سبزیان (۱۳۷۴) انزوای ارتباطاتی و اجتماعی روستاها و عقب ماندگی شدید و عمومی روستاهای استان مورد بررسی (همدان) و نیز عدم تحول در زیرساخت-های اقتصادی و اجتماعی را مهم ترین عامل مهاجرت شدید روستاییان می داند. در مطالعه قاسمی اردهایی مشخص شده است که علل تأثیرگذار بر مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران از چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیت شناختی و طبیعی، کشاورزی قابل بررسی است که عوامل اقتصادی با ۵۴/۷ درصد، بیشترین تأثیر را بر روی مهاجرت داشته است (قاسمی اردهایی، ۱۳۸۵: ۶۹).

در کنار مسائل اقتصادی، انزوای اجتماعی و فرهنگی برخی به تأثیر سبک زندگی و میل به تغییر آن و نیز برنامه ریزی های توسعه اشاره می کنند. گوستاو لوبون^۱ فرانسوی معتقد است که آموزش کودکان روستایی باعث مهاجرت آنها به شهرها می شود (پتیه، ۱۳۶۹: ۳۴). امیل مانسو، ملین و برتیلون^۲ خدمت نظام وظیفه را مهم ترین دلیل مهاجرت روستا-شهری می دانند و معتقدند که اگر روستاها خالی از جمعیت می شود به این دلیل است که روستاییان در لباس ارتش عادات سخت-کوشی طبقه اجتماعی خود را از دست می دهند. هنری کلمان^۳ آشنایی با شهر و دوری جستن از خداوند را عامل مؤثر در مهاجرت های روستا-شهری می داند (همان منبع، ۳۶-۳۷).

با توجه به آنچه گفته شد هدف کلی این مطالعه، بررسی علل مهاجرت مردم روستایی در شهرستان ملایر (بخش جوکار) است. به این ترتیب دو هدف خرد تحقیق عبارت اند از:

- ۱- مروری بر روند مهاجرت در شهرستان ملایر (بخش جوکار) بعد از انقلاب اسلامی
- ۲- بررسی نقش عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مهاجرت روستاییان

۴. روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع پیمایشی^۴ است. در تحقیقات پیمایشی یا زمینه یابی با انتخاب و مطالعه نمونه های منتخب از جامعه، فراوانی، توزیع و روابط بین متغیرها مورد نقد و بررسی قرار می گیرد.

1. Gustave lebon
2. Emil Manceau, Mellin and Bertillon
3. Henry Kelmen
4. survey research

جامعه آماری تحقیق شامل مجموعه افرادی است که از روستای خود مهاجرت کرده و در مناطق مختلف کشور ساکن شده‌اند. فهرست اسامی این افراد و زمان حضور آن‌ها در روستا توسط افراد محلی و به‌ویژه اعضای شورای اسلامی، دهیاران و خویشاوندان آن‌ها در اختیار محققان قرار گرفته است. آن‌گاه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی دو مرحله‌ای متناسب، حجم نمونه تعیین شده است. در مرحله نخست بر اساس پراکنش روستاها و به صورت تصادفی ۱۲ روستا از بین ۵۱ روستای بخش جوکار انتخاب شده و در مرحله بعدی با توجه به تعداد مهاجران روستایی در ۳۰ سال اخیر، تعداد مهاجران روستایی که در هر روستا باید مطالعه شوند، مشخص شده است. به این ترتیب حجم کل نمونه‌ها (۱۸۰ نفر) متناسب با جمعیت مهاجران هر روستا انتخاب شده است.

به منظور جمع‌آوری اطلاعات میدانی برای آزمون فرضیه‌ها از پرسش‌نامه استفاده شده است. برای بررسی میزان دقت شاخص‌ها، معیارها و گویه‌ها در پژوهش از دو روش اعتبارسنجی صوری^۱ و اعتبارسنجی تجربی^۲ استفاده شده است. هدف از کاربرد روش اول مطالعه میزان توافق متخصصان در رابطه با شاخص‌ها، برای سنجش متغیر وابسته است. به همین منظور ابزار تحقیق (پرسش‌نامه‌ها) در اختیار کارشناسان و متخصصان رشته‌های مرتبط قرار گرفت، سپس نقطه‌نظرات آن‌ها جمع‌آوری، بررسی و در نهایت، در اصلاح پرسش‌نامه مورد استفاده قرار گرفت. در اعتبارسنجی تجربی اطلاعات جمع‌آوری شده در مرحله پیش‌آزمون با داده‌های متقن و شبه‌ناپذیر در خصوص موضوع تحقیق مقایسه شده است. در این پژوهش برای تعیین اعتماد پرسش‌نامه از ضریب α کرونباخ استفاده شده است. میزان قابلیت اعتماد پرسش‌نامه ۷۰/۷ درصد بوده است که نشان از پایایی بالای ابزار تحقیق در سنجش متغیرهاست.

در تحلیل داده‌ها متناسب با سطح اندازه‌گیری متغیرها و در چارچوب اهداف پژوهش از روش‌های مختلف آماری استفاده شده است. در بخش توصیف اطلاعات از آماره‌های توصیفی مثل فراوانی، درصد، میانه، مد، انحراف معیار، واریانس، میانگین و موارد دیگر بهره گرفته شده است. همچنین به منظور شناسایی عوامل کلیدی در مهاجرت از تحلیل عاملی استفاده شده است.

-
1. Face Validity
 - 2.. Emperical Validity

۵. نتایج و بحث

میانگین سن مهاجران مورد مطالعه حدود ۳۶/۵۶ سال با انحراف معیار ۱۰/۰۲ بوده است. در این رابطه بیشترین فراوانی مربوط به نمونه‌هایی است که سن آن‌ها بین ۲۵ تا ۴۰ سال متغیر است (۶۲/۲ درصد). کمترین فراوانی نیز مربوط به افراد بالای ۶۰ سال (۱/۱ درصد) است، بیشتر پاسخگویان (۴۲/۲ درصد) تحصیلات ابتدایی داشته‌اند، همچنین به ترتیب (۲۷/۸ درصد) تحصیلات راهنمایی، (۴/۴ درصد) تحصیلات لیسانس و بالاتر، (۱۷/۲ درصد) تحصیلات دبیرستان و (۸/۳ درصد) بی‌سواد بوده‌اند. بر اساس اطلاعات موجود اکثر مهاجران؛ یعنی ۷۵/۸ درصد دارای شغل آزاد، ۹ درصد دارای شغل دولتی، ۱۴ درصد از آن‌ها خانه‌دار و تعداد محدودی هم بیکار و بازنشسته هستند. اطلاعات تحقیق حاکی است ۱/۷ درصد مهاجران، قبل از انقلاب مهاجرت کرده و مابقی بعد از انقلاب اسلامی روستای خود را ترک کرده‌اند. در دوره‌های بعد از انقلاب بیشترین فراوانی مربوط به سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۹ (۶۸/۳ درصد) است. بین سال‌های ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۶ نیز حدود ۲۵ درصد جامعه مورد مطالعه مهاجرت کرده‌اند. حال آن‌که در سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۶۶ تنها ۵ درصد برای زندگی به شهر مهاجرت کردند. اکثر مهاجران قبل از مهاجرت دارای شغل کشاورزی (۳۸/۹ درصد) بوده‌اند. از این میزان ۵۹ درصد اراضی کشاورزی نداشته و اصطلاحاً خوش‌نشین بوده‌اند.

۵. ۱. اثر متغیرها بر مهاجرت با توجه به ضریب تغییرات

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد عوامل مختلفی بر مهاجرت روستاییان تأثیرگذار بوده است که البته عوامل اقتصادی در صدر آن‌ها قرار دارد. همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد، امکان کسب درآمد بیشتر در شهر (با ضریب تغییرات ۰/۱۵۳) دارای بالاترین اولویت، همچنین نبود شغل ثابت در روستا (با ضریب تغییرات ۰/۱۷۵) و فقدان سرمایه کافی در مناطق روستایی (با ضریب تغییرات ۰/۱۸۸) در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در مقابل، متغیرهایی چون بی‌علاقه‌بودن به لهجه روستایی (با ضریب تغییرات ۳/۱۹)، چالش با همسایه‌ها در محیط روستا (با ضریب تغییرات ۵/۵۳۳) و وجود درگیری‌ها و اختلافات قومی در روستا (با ضریب تغییرات ۸/۲۷۵) در پایین‌ترین اولویت قرار دارند (جدول ۳).

جدول ۳- اولویت بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاشهری

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه	ردیف
۱	۰/۱۵۳	۰/۶۳۱	۴/۱۲	امکان کسب درآمد بیشتر در شهر	۱
۲	۰/۱۷۵	۰/۷۷۷	۴/۴۳	نبود شغل ثابت در روستا	۲
۳	۰/۱۸۸	۰/۷۹۰	۴/۱۹	فقدان سرمایه کافی در مناطق روستایی	۳
۴	۰/۲۱۰	۰/۸۹۰	۴/۲۳	بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی در روستا	۴
۵	۰/۲۲۸	۰/۹۰۱	۳/۹۴	وجود مراکز توزیعی و خرید بیشتر در شهرها	۵
۶	۰/۲۴۶	۱/۰۲۹	۴/۱۷	نبود امکانات درمانی و پزشکی در روستاها	۶
۷	۰/۲۵۶	۱/۰۱۳	۳/۹۵	انگیزه‌های فردی و میل به پیشرفت	۷
۸	۰/۳۰۱	۱/۱۱۱	۳/۶۸	کسب موقعیت اجتماعی بهتر در شهر	۸
۹	۰/۳۴۴	۱/۱۷۷	۳/۴۲	دسترسی به امکانات حمل و نقل در شهرها	۹
۱۰	۰/۳۴۷	۱/۳۰۰	۳/۷۴	کمبود زمین و آب	۱۰
۱۱	۰/۳۴۹	۱/۳۲۱	۳/۷۸	کمبود امکانات آموزشی در روستاها	۱۱
۱۲	۰/۵۳۱	۱/۳۶۶	۲/۵۷	جاذبه‌های شهری و شهرنشینی	۱۲
۱۳	۰/۵۴۶	۱/۸۳۱	۳/۳۵	نداشتن زمین کشاورزی شخصی	۱۳
۱۴	۰/۶۰۱	۱/۵۴۰	۲/۵۶	کمبود امکانات فرهنگی در روستاها	۱۴
۱۵	۰/۶۱۰	۱/۶۶۸	۲/۷۳	دسترسی به امکانات رفاهی بیشتر در شهرها	۱۵
۱۶	۰/۶۸۶	۱/۵۰۳	۲/۱۹	استفاده از تجربیات دوستان ساکن در شهر	۱۶
۱۷	۰/۷۰۵	۱/۴۳۹	۲/۰۴	عوامل اقلیمی مانند کمبود بارندگی و غیره	۱۷
۱۸	۰/۷۴۲	۱/۵۲۲	۲/۰۵	دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی	۱۸
۱۹	۰/۸۷۶	۱/۴۲۹	۱/۶۳	علاقه به استفاده از امکانات تفریحی مانند پارک	۱۹
۲۰	۰/۹۶۸	۲/۲۱۸	۲/۲۹	بالا بودن ریسک در بخش کشاورزی	۲۰
۲۱	۰/۹۸۲	۱/۱۹۲	۲/۲۳	ناهموار بودن اراضی کشاورزی	۲۱
۲۲	۰/۹۸۸	۱/۴۳۴	۱/۴۵	مکانیزه شدن کشاورزی	۲۲
۲۳	۰/۹۸۹	۱/۶۲۲	۱/۶۴	بلایای طبیعی از جمله خشک سالی و سیل	۲۳
۲۴	۱/۰۲۷	۱/۶۶۴	۱/۶۲	تمایل به فعالیت‌های اجتماعی بیشتر در شهرها	۲۴
۲۵	۱/۰۷۲	۱/۶۵۲	۱/۵۴	علاقه به سبک زندگی شهری‌ها	۲۵
۲۶	۱/۱۰۸	۱/۷۵۱	۱/۵۸	ناموغوب بودن اراضی کشاورزی	۲۶
۲۷	۱/۲۴۹	۱/۴۸۷	۱/۱۹	علاقه به نحوه گذراندن اوقات فراغت شهری‌ها	۲۷
۲۸	۱/۳۴۵	۱/۵۸۸	۱/۱۸	عدم امنیت شغلی روستاییان	۲۸
۲۹	۱/۳۶۶	۱/۳۸۰	۱/۰۱	علاقه به زندگی در محیط بزرگتر	۲۹
۳۰	۱/۴۲۲	۱/۳۰۹	۰/۹۲	علاقه به استفاده از امکانات فرهنگی	۳۰
۳۱	۱/۶۰۶	۱/۷۹۹	۱/۱۲	کمبود امکاناتی مانند آب، برق، گاز و تلفن	۳۱
۳۲	۱/۸۵۱	۱/۴۸۱	۰/۸۰	فقدان احساس امنیت اجتماعی	۳۲
۳۳	۱/۹۹۲	۱/۲۵۵	۰/۶۳	عدم تمایل به آداب و سنن روستایی	۳۳
۳۴	۲/۰۵۴	۱/۲۷۴	۰/۶۲	علاقه به نحوه لباس پوشیدن شهری‌ها	۳۴
۳۵	۲/۷۷۱	۱/۲۷۵	۰/۴۶	ازدواج با خانواده شهری	۳۵
۳۶	۳/۱۹	۰/۹۵۷	۰/۳۰	بی‌علاقه بودن به لهجه روستایی	۳۶
۳۷	۵/۵۳۳	۰/۱۶۶	۰/۰۳	چالش با همسایه‌ها در محیط روستا	۳۷
۳۸	۸/۲۷۵	۰/۳۳۱	۰/۰۴	وجود درگیری‌ها و اختلافات قومی در روستاها	۳۸

همچنین جدول (۴) میزان اهمیت هر یک از متغیرها را بر مهاجرت از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهد. در ارزیابی این اهمیت از فاصله انحراف معیار از میانگین (ISDM) بهره گرفته شده است. در این فرمول‌ها با استفاده از چهار آماره میانگین، انحراف معیار، حداکثر و حداقل میزان اهمیت متغیرها در چهار طبقه بسیار مهم، مهم، تا حدی مهم و بی‌اهمیت طبقه‌بندی شده‌اند.

بی‌اهمیت = A : $\text{Min} < A < \text{Mean} - \text{St.d}$

تا حدی مهم = B : $\text{Mean} - \text{St.d} < B < \text{Mean}$

مهم = C : $\text{Mean} < C < \text{Mean} + \text{St.d}$

بسیار مهم = D : $\text{Mean} + \text{St.d} < D < \text{Max}$

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود از دیدگاه پاسخگویان، از مجموع ۳۸ متغیر مؤثر بر مهاجرت ۱۰ مورد بسیار مهم تلقی شده‌اند، این موارد در حوزه اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی قابل طبقه‌بندی هستند، داده‌های جدول نشان می‌دهد از نظر مهاجران هفت متغیر نقش مهم و ۱۴ متغیر نیز تأثیری تا حدی مهم بر مهاجرت آن‌ها داشته است.

جدول ۴- اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستا- شهری

ردیف	گونه	میانگین	انحراف معیار	
۱	امکان کسب درآمد بیشتر در شهر	۴/۱۲	۰/۶۳۱	D بسیار مهم
۲	بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی در روستا	۴/۲۳	۰/۸۹۰	D بسیار مهم
۳	فقدان سرمایه کافی در مناطق روستایی	۴/۱۹	۰/۷۹۰	D بسیار مهم
۴	نبود شغل ثابت در روستا	۴/۴۳	۰/۷۷۷	D بسیار مهم
۵	کمبود زمین و آب	۳/۷۴	۱/۳۰۰	D بسیار مهم
۶	کسب موقعیت اجتماعی بهتر در شهر	۳/۶۸	۱/۱۱۱	D بسیار مهم
۷	انگیزه‌های فردی و میل به پیشرفت	۳/۹۵	۱/۰۱۳	D بسیار مهم
۸	کمبود امکانات آموزشی و ادامه تحصیل در روستاها	۳/۸۸	۱/۳۲۱	D بسیار مهم
۹	نبود امکانات درمانی و پزشکی در روستاها	۴/۱۷	۱/۰۲۹	D بسیار مهم
۱۰	وجود مراکز توزیعی و خرید بیشتر در شهرها	۳/۹۴	۰/۹۰۱	D بسیار مهم
۱۱	بالا بودن ریسک در بخش کشاورزی	۲/۲۹	۲/۲۱۸	C مهم
۱۲	نداشتن زمین کشاورزی شخصی	۳/۳۵	۱/۸۳۱	C مهم
۱۳	ناهموار بودن اراضی کشاورزی	۲/۲۳	۱/۱۹۲	C مهم
۱۴	جاذبه‌های شهری و شهرنشینی	۲/۵۷	۱/۳۶۶	C مهم

مهم	C	۱/۱۷۷	۳/۴۲	دسترسی به امکانات حمل و نقل و خدمات عمومی در شهرها	۱۵
مهم	C	۱/۵۴۰	۲/۵۶	کمبود امکانات و خدمات فرهنگی در روستاها	۱۶
مهم	C	۱/۶۶۸	۲/۸۳	دسترسی به امکانات رفاهی بیشتر در شهرها	۱۷
تا حدی مهم	B	۱/۴۳۴	۱/۴۵	مکانیزه شدن کشاورزی	۱۸
تا حدی مهم	B	۱/۷۹۹	۱/۱۲	کمبود امکاناتی مانند آب، برق، گاز و تلفن	۱۹
تا حدی مهم	B	۱/۵۸۸	۱/۱۸	عدم امنیت شغلی روستاییان	۲۰
تا حدی مهم	B	۱/۵۰۳	۲/۱۹	استفاده از تجربیات دوستان ساکن در شهر	۲۱
تا حدی مهم	B	۱/۵۲۲	۲/۰۵	دسترسی به اطلاعات و رسانه های جمعی	۲۲
تا حدی مهم	B	۱/۶۶۴	۱/۶۲	تمایل به فعالیت های اجتماعی بیشتر در شهرها	۲۳
تا حدی مهم	B	۱/۶۲۲	۱/۶۴	بلاایای طبیعی از جمله خشک سالی و سیل	۲۴
تا حدی مهم	B	۱/۷۵۱	۱/۵۸	ناموغوب بودن اراضی کشاورزی	۲۵
تا حدی مهم	B	۱/۴۳۹	۲/۰۴	عوامل اقلیمی مانند کمبود بارندگی، بدی آب و هوا	۲۶
تا حدی مهم	B	۱/۶۵۲	۱/۵۴	علاقه به سبک زندگی شهری ها	۲۷
تا حدی مهم	B	۱/۴۸۷	۱/۱۹	علاقه به نحوه گذراندن اوقات فراغت شهری ها	۲۸
تا حدی مهم	B	۱/۳۸۰	۱/۰۱	علاقه به زندگی در محیط بزرگتر و تمایل به ناشناخته بودن	۲۹
مهم تا حدی	B	۱/۴۲۹	۱/۶۳	علاقه به استفاده از امکانات تفریحی مانند پارک	۳۰
تا حدی مهم	B	۱/۳۰۹	۰/۹۲	علاقه به استفاده از امکانات فرهنگی مانند سینما و غیره	۳۱
بی اهمیت	A	۰/۳۳۱	۰/۰۴	وجود درگیری ها و اختلافات قومی در روستاها	۳۲
بی اهمیت	A	۰/۱۶۶	۰/۰۳	چالش با همسایه ها در محیط روستا	۳۳
بی اهمیت	A	۱/۴۸۱	۰/۸۰	فقدان احساس امنیت اجتماعی	۳۴
بی اهمیت	A	۱/۲۷۵	۰/۴۶	ازدواج با خانواده شهری	۳۵
بی اهمیت	A	۱/۲۵۵	۰/۶۳	عدم تمایل به آداب و سنن روستایی	۳۶
بی اهمیت	A	۰/۹۵۷	۰/۳۰	بی علاقه بودن به لهجه روستایی	۳۷
بی اهمیت	A	۱/۲۷۴	۰/۶۲	علاقه به نحوه لباس پوشیدن شهری ها	۳۸
مینیمم: ۰		ماکزیمم: ۵	انحراف معیار کل: ۱/۳۳۲	میانگین: ۲/۱۹۵	

۲.۵. تحلیل عاملی متغیرهای مؤثر بر مهاجرت روستاییان

هدف اساسی تحلیل عاملی شناسایی عوامل زیربنایی یا زمینه ساز متغیرهاست. در این راستا وجه مشترک متغیرها با توجه به واریانس مشترک شناسایی و سپس توسط محقق نام گذاری می شود. باید توجه داشت با وجود توانمندی این روش در تحلیل داده ها، امکان استفاده از آن در هر شرایطی وجود ندارد. داده هایی برای تحلیل عاملی کاربرد دارند که شایستگی لازم برای این کار را داشته

باشند. برای این منظور از آزمون بارتلت و ضریب KMO استفاده می‌کنند، چنانچه مقدار KMO بالاتر از ۰/۵ باشد، می‌توان با اطمینان خاطر از تحلیل عاملی استفاده کرد. این ضریب با توجه به جدول (۵) برابر ۰/۷۴۲ است که رقم مناسبی است، سطح معنی‌داری آزمون بارتلت برابر ۰/۰۰ است. در نتیجه در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است.

جدول ۵- مقدار ضریب KMO و آزمون بارتلت

مقدار	نام آزمون
۰/۷۴۲	KMO
۲/۸۵۵	Bartlett's
۰/۰۰	Sig

پس از اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی، از چرخش وریماکس برای دستیابی به عامل‌های معنی‌دار استفاده شده است. عوامل استخراج شده در جدول (۶) آمده است. این عوامل مجموع ۴۷/۴۸۹ درصد واریانس مربوط به متغیرهای مؤثر بر مهاجرت روستاییان را تبیین می‌کند؛ به عبارت ساده‌تر توجه به این عوامل پنج گانه می‌تواند ۴۷/۴۸۹ از عوامل مؤثر در مهاجرت روستاییان را تبیین کند. باید اشاره کرد که از مجموع متغیرهای مورد بررسی تعداد نه متغیر به دلیل کمبود بار عاملی یا به عبارت دیگر تأثیر کمتر، از فرآیند تحلیل عاملی حذف شده‌اند (جدول ۶).

جدول ۶- تعداد عامل‌های استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی
۱	عامل سبک زندگی	۱۷/۵۱۸	۱۳/۵۵۵	۱۳/۵۵۵
۲	عامل طبیعی	۲۸/۴۱۶	۱۱/۴۰۰	۲۴/۹۵۵
۳	عامل رفاهی- فرهنگی	۳۶/۹۳۰	۹/۰۶۸	۳۴/۰۲۳
۴	عامل اقتصادی	۴۳/۵۵۰	۷/۵۴۲	۴۱/۵۶۵
۵	عامل امنیتی	۴۸/۵۰۶	۵/۹۲۴	۴۷/۴۸۹

وضعیت بارگذاری عامل‌ها پس از چرخش بر مبنای قرار گرفتن متغیرهایی با بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ در جدول (۷) آمده است.

جدول ۷- متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان و میزان بارهای عاملی به-

دست آمده از ماتریس دوران یافته

اولویت	نام عامل	متغیرها	بار عاملی
اول	عامل سبک زندگی	دسترسی به امکانات رفاهی بیشتر در شهرها	۰/۵۱۹
		علاقه به استفاده از امکانات تفریحی مانند پارک	۰/۶۷۸
		تمایل به فعالیت‌های اجتماعی بیشتر در شهرها	۰/۵۱۶
		علاقه به سبک زندگی شهری‌ها	۰/۷۲۰
		علاقه به نحوه گذراندن اوقات فراغت شهری‌ها	۰/۷۱۹
		علاقه به زندگی در محیط بزرگتر و تمایل به ناشناخته‌بودن	۰/۶۸۱
		علاقه به استفاده از امکانات فرهنگی مانند سینما و غیره	۰/۶۴۷
		عدم تمایل به آداب و سنن روستایی	۰/۵۸۴
		علاقه به نحوه لباس پوشیدن شهری‌ها	۰/۶۷۱
		بی‌علاقه‌بودن به لهجه روستایی	۰/۵۲۱
دوم	عامل کشاورزی	عوامل اقلیمی مانند کمبود بارندگی، بدی آب‌وهوا و غیره	۰/۷۱۰
		بالا بودن ریسک در بخش کشاورزی	۰/۷۸۴
		ناهمواربودن زمین‌های کشاورزی	۰/۸۰۹
		بلاایای طبیعی از جمله خشک‌سالی و سیل	۰/۸۵۵
		نامرغوب‌بودن اراضی کشاورزی	۰/۸۹۵
سوم	عامل رفاهی - فرهنگی	نبود امکانات درمانی و پزشکی در روستاها	۰/۶۵۳
		دسترسی به امکانات حمل‌ونقل و خدمات عمومی در شهرها	۰/۷۲۴
		کمبود امکانات آموزشی و امکان ادامه تحصیل در روستاها	۰/۷۵۵
		کمبود امکانات و خدمات فرهنگی مثل کتاب‌خانه در روستاها	۰/۷۴۵
چهارم	عامل اقتصادی	دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های جمعی	۰/۶۰۱
		امکان کسب درآمد بیشتر در شهر	۰/۵۱۹
		نبود شغل ثابت در روستا	۰/۸۳۲
		فقدان سرمایه کافی در مناطق روستایی	۰/۸۳۴
پنجم	عامل امنیتی	بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی در روستا	۰/۷۹۱
		عدم امنیت شغلی روستاییان	۰/۶۶۹
		فقدان احساس امنیت اجتماعی	۰/۵۵۳
		چالش با همسایه‌ها در محیط روستا	۰/۵۱۱
		وجود درگیری‌ها و اختلافات قومی در روستاها	۰/۵۴۲

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پدیده مهاجرت امروزه دامنگیر بسیاری از کشورهای جهان است. مهاجرت روستاییان در کنار تخریب محیط زیست یکی از موثرترین عوامل مهم در شکل‌گیری تحولات جدید در مباحث روستایی است. این پدیده امروزه از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است؛ اما برای مدیریت و سامان‌دهی آن همچنان نیاز به مطالعات منطقه‌ای و قوی‌تری است. در پژوهش حاضر پنج عامل کلیدی مؤثر بر مهاجرت در منطقه مورد مطالعه شناسایی شده است.

۱. عامل اول: عامل سبک زندگی این عامل به‌تنهایی ۱۳/۵۵۵ درصد از (تغییرات واریانس کل) عامل مهاجرت در منطقه مورد مطالعه را تبیین می‌کند و در اولویت اول قرار دارد. در این عامل ۱۱ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش می‌کنند.

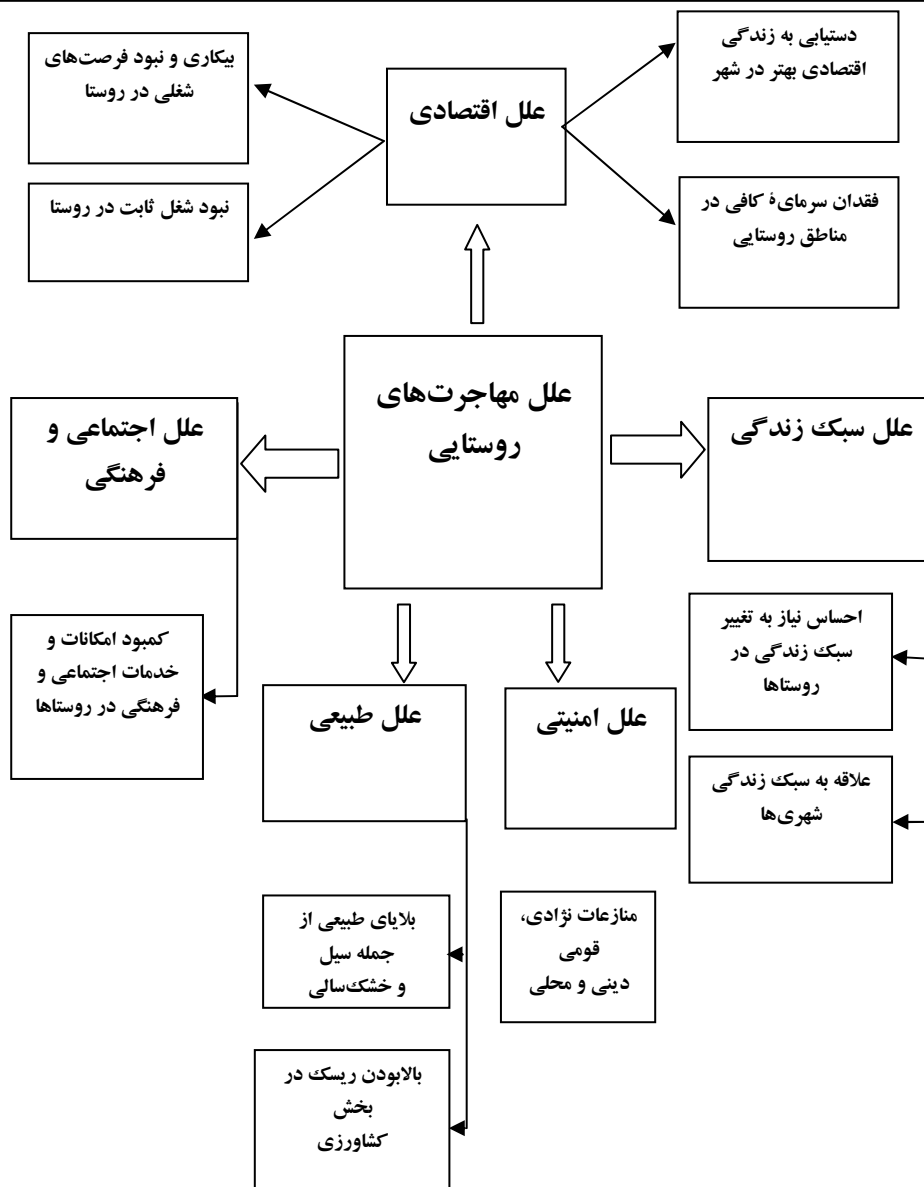
۲. عامل دوم: عامل طبیعی این عامل به‌تنهایی ۱۱/۴۰۰ درصد از (تغییرات واریانس کل) عامل مهاجرت در منطقه مورد مطالعه را تبیین می‌کند و در اولویت دوم قرار دارد. در این عامل ۵ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش می‌کنند.

۳. عامل سوم رفاهی - فرهنگی این عامل به‌تنهایی ۹/۰۶۸ درصد از (تغییرات واریانس کل) عامل مهاجرت در منطقه مورد مطالعه را تبیین می‌کند و در اولویت سوم قرار دارد. در این عامل ۵ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش می‌کنند.

۴. عامل چهارم: عامل اقتصادی این عامل به‌تنهایی ۷/۵۴۲ درصد از (تغییرات واریانس کل) عامل مهاجرت در منطقه مورد مطالعه را تبیین می‌کند و در اولویت چهارم قرار دارد. در این عامل چهار متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش می‌کنند.

۵. عامل پنجم: عامل امنیتی این عامل به‌تنهایی ۵/۹۲۴ درصد از (تغییرات واریانس کل) عامل مهاجرت در منطقه مورد مطالعه را تبیین می‌کند و در اولویت پنجم قرار دارد. در این عامل ۴ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش می‌کنند.

همان‌گونه که جدول ۷ نشان می‌دهد، در مجموع ۵ عامل کلیدی در مهاجرت روستاییان به شهر مؤثر بوده است، این عوامل در نمودار ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱- عوامل مؤثر بر مهاجرت‌های روستایی

با توجه به نتایج تحقیق می‌توان پیشنهاداتی به شرح ذیل ارائه کرد:

۱. مطالعات وسیع این واقعیت را تأیید می‌کند که توجه دولت به عمران روستاها می‌تواند باعث کاهش انگیزه مهاجرت به شهرها در روستاییان شود. به همین دلیل دولت باید با سرمایه‌گذاری بیشتر

در روستاها میل به تداوم سکونت را در این مکان‌های تجمع جمعیتی افزایش دهد. خوشبختانه با اجرای طرح هادی روستایی، دولت قدم‌های قابل توجهی در این راستا برداشته است.

۲. بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی در روستا از جمله عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت‌های روستایی است. ایجاد نواحی صنعتی استقرار صنعت در نواحی روستایی و نیز توسعه مشاغل غیرکشاورزی می‌تواند زمینه را برای اشتغال فراهم کند. دولت در این زمینه نیازمند تدوین استراتژی‌های بلندمدت و پایدار است.

۳. عامل امنیتی در منطقه مورد مطالعه از جمله علل مهاجرت بوده و هست. بالابردن امنیت روستاها از طریق کاهش اختلافات محلی و ارتقای سطح آگاهی مردم برای حل اختلافات از طریق گفت‌وگو می‌تواند زمینه ماندگاری مردم را در روستاها فراهم سازد.

۴. درک نسل جوان جوامع روستایی و سوق دادن تسهیلات و امکانات روستایی در جهت انتظارات این نسل از جمله عوامل تأثیرگذار بر مدیریت جوامع روستایی در بعد مهاجرت است.

۵. عدم توزیع امکانات آموزشی و بهداشتی در شهرها و استان‌های مختلف و به‌ویژه در جوامع شهری و روستایی عاملی بسیار تأثیرگذار بر مهاجرت روستاییان است. ایجاد مراکز خدماتی، بهداشتی به‌ویژه آموزشی و گسترش آن‌ها در روستاها باید مورد توجه دولت‌ها قرار گیرد.

کتاب‌نامه

۱. آردم، خضر. (۱۳۸۴). بررسی علل و پیامدهای فضایی مهاجرت روستایی دهستان ایل‌گورک شهرستان بوکان - از انقلاب اسلامی تا کنون. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه بهشتی تهران.
۲. امانی، مهدی. (۱۳۵۴). لغت‌نامه جمعیت‌شناسی. تهران: نشر دانشگاه تهران. اوبری، آ. س. (۱۳۷۰). مهاجرت، شهرنشینی و توسعه. ترجمه دکتر فرهنگ ارشاد. تهران: نشر مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
۳. پیتیه، ژان. (۱۳۶۹). مهاجرت روستاییان. ترجمه محمد مؤمنی کاشی. (چاپ اول). تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

۴. جلالیان، حمید. (۱۳۸۶). «تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر بر مهاجرت‌های روستایی شهرستان زنجان از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵». فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی. شماره ۶۱. صص ۸۹-۹۹.
۵. دره‌زرشکی، محمد. (۱۳۸۶). تحلیل تمایل جوانان روستایی پسر شهرستان کرمانشاه به مهاجرت و عوامل مؤثر بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی. دانشگاه رازی کرمانشاه.
۶. زندی، حسین. (۱۳۷۷). بررسی تأثیر فعالیت‌های محرومیت‌زدایی بر روند مهاجرت روستاییان در فاصله سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۷۰ (مورد مطالعه: شهرستان کهنوج). پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. (۱۳۸۰). «طرح مطالعات جامع توسعه استان همدان (امور اجتماعی - جمعیت)». معاونت و برنامه‌ریزی استانداری همدان.
۸. سبزیان، سعید. (۱۳۷۴). بررسی مهاجرت‌های روستایی در استان همدان. پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
۹. سلیمیان، عباس. (۱۳۷۳). روند شهرنشینی و پیامدهای اجتماعی و اقتصادی مهاجرت روستاییان به شهر مهاباد (از ۱۳۴۵ تا کنون). پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا. دانشگاه شهید بهشتی. تهران.
۱۰. طاهرخانی، مهدی. (۱۳۸۰). «تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت روستا- شهری». فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی. سال ۱۶. شماره ۳. صص ۶۸-۹۳.
۱۱. طاهرخانی، مهدی. (۱۳۸۱). «بازشناسی عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا- شهری با تأکید بر مهاجرت جوانان روستایی استان قزوین». فصل‌نامه مدرس. دوره ۶. شماره ۲. صص ۶۰-۴۱.
۱۲. عباسی، شهلا. (۱۳۷۳). آرایه روش‌ها، برای کنترل مهاجرت‌های روستایی (نمونه: دهستان بالابند فریمان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا. دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۳. فتحی، ابراهیم. (۱۳۷۹). بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر مهاجرت و رضایت‌مندی مهاجران (مورد مطالعه: شهر اسلامشهر). پایان‌نامه کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی. دانشگاه ایران. شیراز.
۱۴. قاسمی اردهائی، علی. (۱۳۸۵). «بررسی علل مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران با تکنیک فراتحلیل پایان‌نامه‌های تحصیلی (مقطع زمانی ۸۳-۱۳۵۹)». فصل‌نامه روستا و توسعه. سال ۹. شماره ۱. صص ۸۰-۵۱.

15. Gray, C. L. (2008) "*Environmental, Land, and Rural Out – migration in the Southern Ecuadorian Andes*". World Development. Volume 37, Issue 2, February 2009, Pages 457–468
16. LAoire, C. N. (2007) "*The green grass of home/ Return migration to rural Ireland*". *Journal of Rural Studies* 23 . Pages 133–141
17. Liu, Z. (2008) "*Human capital externalities and rural – urban migration: Evidence From rural china*". *China Economic Review*. Volume 19, Issue 3, September 2008, Pages 521–535